

II.

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEIBŐL*

1.

*Jog a tisztességes eljáráshoz büntetőügyben
(az egyezmény 6. cikke)*

A Dallos kontra Magyarország-ügy

Az ügy körülményei. A bizottság által megállapított tények szerint a Zala Megyei Főügyészség 1992-ben vádat emelt a kérelmező ellen különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás miatt. A vád szerint a kérelmező által vezetett kft. bizományosként járt el egy magyar és egy holland cég közötti külkereskedelmi ügyletben, és nem fizette be a magyar vállalat bankszámlájára a holland cég által kifizetett összeget, hanem azt saját vállalata céljaira használta fel. A Keszthelyi Városi Bíróság 1993-ban bűnösnek mondta ki a kérelmezőt különösen nagy értékre elkövetett sikkasztás bűntettében, s ezért egy év négy hónapi szabadságvesztésre és pénzbüntetésre ítélte.

A ítéletet az ügyész tudomásul vette, a kérelmező felmentésért fellebbezett, arra hivatkozott, hogy a bíróság tévesen állapította meg a tényeket. A Zala Megyei Bíróság az elsőfokú bíróság minősítését különösen nagy értékre nézve elkövetett csalásra változtatta, egyébként a fellebbezést elutasította. Indokolásában kifejtette, hogy a vádiratban szereplő, illetőleg az elsőfokú bíróság által ezzel egyezően megállapított tények nem valósítják meg a sikkasztás tényállását; azonban a kérelmezőnek az a magatartása, hogy magyar partner-vállalatának többször is hamis, félrevezető információkat adott a holland vállalat által átutalt összegekről azt állítva, hogy a valóságosnál lényegesen alacsonyabb összegű átutalás történt, csalásnak minősül.

A kérelmező felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, melyben többek között azt sérelmezte, hogy bár az ügyészség sikkasztással vádolta, csalásban mondták ki bűnösnek. A Legfelsőbb Bíróság a kérelmet 1994-ben elutasította. Rámutatott arra, hogy bár a bíróságot köti a vád, ez nem vonatkozik a jogi minősítésre. Kiemelte, hogy azokat a tényállásbeli elemeket, melyek a másodfokú bíróság átminősítésének alapjául szolgáltak, a vádirat lényegében már tartalmazta.

A kérelmezőnek a bizottsághoz benyújtott panaszja az volt, hogy mivel az ügyészség sikkasztással vádolta, és az elsőfokú bíróság is sikkasztásban találta bűnösnek, az általa elkövetett cselekménynek a fellebbezési bíróság által történő csalássá módosítása – amiről csak a másodfokú bíróság ítéletének kihirdetésekor szerzett tudomást – megakadályozta őt a megfelelő védekezéshez való jogának gyakorlásában, így az ellene lefolytatott büntetőeljárás nem felelt meg a tisztességes eljárás követelményeinek.

A bizottság jelentése részletesen áttekinti az ügyben alkalmazandó magyar jogszabályokat, többek között a Btk.-nak a sikkasztás és a csalás fogalmának meghatározására vonatkozó 317.§ (1) és 318.§ (1) bekezdését, és szó szerint idézi a Be 260.§-át is, mely szerint „Ha az elsőfokú bíróság jogszabályt helytelenül alkalmazott, és ítéletét nem kell hatályon kívül helyezni, a másodfokú bíróság az ítéletet megváltoztatja és megfelelő határozatot hoz.”

A bizottság álláspontja. Az egyezmény 6. cikke 1. bekezdésének az ügyben irányadó része így hangzik: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét [...] bíróság a [...] tisztességes eljárás elvei szerint [...] tárgyalja és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádakról.” A 6. cikk 3. bekezdése szerint „Minden bűncselekménnyel vádolt személynek joga van – legalább – arra, hogy a) a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel”.

A bizottság utalt arra, hogy a strasbourgi ítélkezési gyakorlatban, ahogyan azt a bíróság legutóbb a Pellissier és Sassi kontra Franciaország-ügyben hozott ítéletében ismét megfogalmazta, a vádról való tájékoztatás követelményének a teljesítéséhez nem elegendő, hogy a tájékoztatás a vádhatóság által állított tényekre korlátozódjék. Az is nélkülözhetetlen kelléke, hogy a cselekmények jogi minősítését is tartalmazza, mert a minősítés ismerete is szükséges ahhoz, hogy a vádlott megfelelően elő tudja készíteni védekezését, tehát hogy – a 6. cikk 3. bekezdés b) pont

*Az eseteket, melyek között a tevékenységét 1999. október 31-én befejező Emberi Jogok Európa Bizottsága által hozott egyik határozat is szerepel, az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény szerkezetéhez igazodva veszem sorra.

szóhasználata szerint – rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges eszközökkel.

A bizottság véleménye szerint a vádirat kizárólag a jelentős értékre elkövetett sikkasztást jelölte meg a vád tárgyaként, emellett az általa felsorakoztatott tények alapján sem lehetett okszerűen arra következtetni, hogy a vádhatóságban felmerült volna az eljárás során a tények csalásként való minősítése. A tárgyaláson a vád és a védelem által előadottakból sem lehetett arra számítani, hogy a vád csalássá változik. A városi bíróság ítélete sikkasztásban állapította meg a bűnösséget, ami ellen az ügyészség nem fellebbezett, tehát ebben az eljárási szakaszban sem fordulhatott meg a kérelmező fejében a csalás vádja. Ezért semmi ok nincs annak feltételezésére, hogy a kérelmező tudatában lehetett volna annak, hogy a másodfokú bíróság csalásként minősíti a megállapított tényeket.

A bizottság azt is megvizsgálta, hogy a csalásnak a magyar jogbeli minősítésére tekintettel a kérelmező tudatában lehetett-e annak, hogy a másodfokú bíróság sikkasztásból csalássá minősítheti át a cselekményt. Megállapította, hogy a két törvényi tényállás között világos különbségek vannak: míg sikkasztásnak a rábízott dolog jogtalan eltulajdonítása vagy azzal sajátjaként való rendelkezés, addig csalásnak a jogtalan haszonszerzés céljából másnak a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás általi károkozása minősül.

Az azzal kapcsolatos találgatás, vajon a kérelmező sikeresen tudott volna-e védekezni a csalás vádjával szemben, ha azt időben a tudomására hozzák, a panasz megítélése szempontjából közömbös. A bizottság számára a két bűncselekmény eltérő tényállására tekintettel mindenesetre nyilvánvaló, hogy a védelem felépítése és érvei eltérőek lehetnek volna a csalásra vonatkozó váddal szemben.

A bizottság véleménye szerint ezért a sikkasztás és a csalás közötti lényeges különbségre tekintettel a Zala Megyei Bíróságnak, mielőtt él az átminősítés lehetőségével, amit a törvény számára lehetővé tesz, biztosítania kellett volna a kérelmező számára, hogy a csalásra vonatkozóan is élhessen a védekezéshez való jogával. A bizottság előtti eljárásban a kormány nem tudott megfelelő magyarázatot adni, miért nem napolta el a megyei bíróság a tárgyalást, hogy ezzel módot adjon a védelemnek érvei előterjesztésére.

Ezért a bizottság szerint megsértették a kérelmezőnek a vádról való részletes tájékoztatáshoz és a védekezésre való felkészülés lehetőségéhez való, az egyezmény 6. cikk 1. bekezdése, illetőleg 3. bekezdése a) és b) pontjaiban való jogát.

Kommentár. A bizottság jelentésének elfogadását követően fontos változások következtek be a magyar büntető eljárásjogban. A Be 212.§-ának az 1999. évi CX. törvény 85.§ által kiegészített (7) bekezdése sze-

rint „Ha a bíróság az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően minősülhet, a tárgyalást a védelem előkészítése érdekében elnapolhatja, erre nézve az ügyészt, a védőt és a vádlottat meghallgatja.” E törvény 88.§-a pedig a következő (4) bekezdéssel egészítette ki a Be 256. §-át: „Ha a másodfokú bíróság az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a cselekmény az elsőfokú bíróság által megállapított minősítéstől eltérően minősülhet, a 212.§ (7) bekezdésében foglaltaknak megfelelően jár el.” Véleményem szerint az egyezmény 6. cikkében a tisztességes eljárással összefüggésben megfogalmazott jogelveknek a magyar büntető eljárásjogban való érvényesítéséért – figyelembe véve a bíróságnak a Pélissier és Sassi-ügyben kifejtett nézeteit is – e módosítások a Dallos-ügy végső kimenetelétől függetlenül is időszerűek voltak. Annak ellenére is, hogy a fellebbezési bíróságnak a Be 260. §-ának a Be módosítást megelőzően hatályos szövege alapján is módja volt az esetleges minősítésbeli változtatásra tekintettel lehetőséget adni a védelemnek érvei előadására, vagyis a Dallos-ügyben eljáró másodfokú bíróságot sem akadályozta semmi, hogy az ítélethozatal előtt ennek megfelelően járjon el. Tekintetbe véve azt is, hogy az egyezmény a magyar belső jog része, így a bíróság ítélkezési gyakorlatában a védekezés jogára nézve követett jogelvek közvetlenül alkalmazandók. Mégis üdvözlendő e két módosítás, mert szembetűnőbbé teszi a magyar jogalkalmazók részére azt az utat, ami eddig is járható volt, de a törvényi szabályozás nem állította megfelelőképpen reflektorfénybe.

Azért marad még feladata a magyar bírói jogalkalmazásnak is: mivel a törvény az elnapolást csak lehetőségként fogalmazza meg, nyilván a gyakorlatnak kell kialakítania, hogy a védelemhez való jog érvényesülése mikor kívánja meg az elnapolást, és mikor eléghető ki e jog a tárgyalás elnapolása nélkül is.

2.

A magánélet tiszteletben tartásához való jog (az egyezmény 8. cikke)

A Smith és Grady kontra Egyesült Királyság, valamint a Lustig-Prean és Beckett kontra Egyesült Királyság-ügyek³

A jogi szabályozás. Az Egyesült Királyságban homoszexuális személyek nem lehetnek szolgálati viszonyban a fegyveres erőknél. E szabályozás előzménye, hogy 1967-ben a törvényhozó megszüntette a felnőttek között egyetértéssel folytatott homoszexuális cselekmények büntethetőségét, kivéve, ha azt a fegyveres erőknél szolgálatot teljesítők követték el. 1994-ben a

homoszexualitás e válfajának büntetőjogi szankcionálását is megszüntették. Az erről rendelkező törvény ugyanakkor fenntartotta azt a rendelkezést, hogy a homoszexualitás alapja lehet a szolgálati viszony megszüntetésének.

Az 1994. évi törvényt követően a Honvédelmi Minisztérium irányelveket tett közzé arról, hogyan kell eljárni az ilyen ügyekben. Az irányelvek megállapítják: a homoszexualitás összeegyeztethetetlen a fegyveres erőknél folytatott szolgálattal, és pedig nem csak a katonáknak a szolgálatból adódó szoros fizikai összefüggés miatt, hanem mert a homoszexuálisok viselkedési módja visszatetszést kelthet a nagy többségben lévő heteroszexuálisokban, ami polarizálhatja az emberi kapcsolatokat, fegyelmezetlenségre készíthet, s ezek eredményeként ronthatja a harci szellemet és az egység működésének hatékonyságát. Ezért a homoszexuálisok szolgálati jogviszonyát meg kell szüntetni, illetőleg biztosítani kell, hogy homoszexuálisokat ne vegyenek fel. Ha a szolgálati viszonyban állóknál felmerül annak gyanúja, hogy homoszexuálisok, vagy a parancsnoknak kell vizsgálatot lefolytatni, vagy a katonai rendőrséget kell felkérni nyomozásra. Erre akkor is sort kell keríteni, ha az érintett maga fedi fel homoszexualitását, illetőleg ha azt a gyanú felmerülése után azonnal elismeri, mert meg kell akadályozni, hogy a fegyveres erők nem homoszexuális tagjai ilyen ürüggyel vethessenek véget szolgálati viszonyuknak.

Az ezeknek az irányelveknek a gyakorlati érvényesülését értékelő interdiszciplináris bizottság (Homosexuality Policy Assessment Team, HPAT) 1998-ban készült jelentése áttekintette a homoszexualitás minden számításba jöhető vonatkozását a hadsereg viszonyai között. A jelentés abból indult ki, hogy a homoszexuálisok fizikailag semmivel sem kevésbé rátermettek a szolgálatra, mint a többi katona. Bátorságuk, megbízhatóságuk, szakmai felkészültségük egyenértékű a heteroszexuálisokéval. A homoszexuálisok sajátos viselkedése, szokásai, a heteroszexuálisok ebből adódó ellenérzése, esetenként inzultusai, kiközösítő reakciója, a homoszexuális és heteroszexuális katonákat tömörítő egységeknél tapasztalható klikkszellem, a parancsnokok részéről megnyilvánuló pozitív vagy negatív viszonyulás azonban óhatatlanul a személyek közötti kapcsolatok, ezáltal az egész egység teljesítő-képességének, a harci szellemnek a rovására mehet.

A két ügy körülményei. A két ügyben előterjesztett összesen négy kérelemben a három férfi (Lustig Preat, Beckett, Grady), valamint Smith kisasszony igen hasonló panaszokat fogalmaztak meg. Mindannyian, több mint egy évtizedig teljesítettek szolgálatot a hadseregben, mindegyiküknek tartós homoszexuális, illetőleg lesbikus kapcsolatai voltak, kivétel nélkül

hadseregen kívüli személyekkel. E beállítottságukról, illetőleg kapcsolataikról bajtársaik és feletteseik nem tudtak, mindaddig, amíg valamely véletlen folytán ki nem derült (Grady esetében például az egység parancsnokánál szolgáló nevelőnő, aki maga is lesbikus volt, szólt a parancsnok feleségének, hogy Gradyt olyan helyen látta meg, ahová homoszexuálisok szoktak járni). Ekkor – egy kivétellel – elismerő nyilatkozatot tettek. Valamennyiüknek kimagaslóan jó katonai és emberi minőségük volt, rendszeresen előléptették őket.

A lefolytatott nyomozást követően mind a négyüket elbocsátották. A határozat ellen bírósághoz fordultak. Keresetüket elutasították.

Az ítélet abból indult ki, hogy a fegyveres erők által hozott elbocsátó határozat bírói felülvizsgálatának keretei korlátozottak: a bíróság csak azt vizsgálhatja meg, hogy egy ésszerűen eljáró honvédelmi miniszter által az elbocsátás mellett felhozott indokok – adott esetben az, hogy a hadsereg hatékonyságához fűződő érdekek alapvetőbbek, mint az érdekeltek jogai – igazolhatók-e. Erre a kérdésre a bíróság csak akkor adhat nemleges választ, ha az igazolásul felhozott indokok durván sértik a logika szabályait vagy az általánosan elfogadott erkölcsi alapelveket. A bíróság csak akkor semmisíthetné meg a honvédelmi miniszter döntését (akinek nevében az egység parancsnoka eljár), ha az elbocsátás mellett felhozott érvek – a harcászás, a harci szellem, a hadsereg hatékonyságához fűződő érdekek – eleve tarthatatlanok volnának, más szóval a hatalommal való visszaélésnek minősülnének a végrehajtó hatalom részéről az állampolgárokat megillető jogok rovására. Ha ezek az érvek csupán vitathatóak, akkor a felülvizsgálati kérelmet el kell utasítani, különben a bíróság túllépne hatáskörének alkotmányos korlátain, és a parlament, illetőleg a végrehajtó hatalom jogkörét gyakorolná. Miután a panaszolt ügyekben a parancsnokok döntése nem hordozta magán e jegyeket – nem nélkülözött bizonyos logikát, nem volt önkényes, és nem ütközött az erkölcsökbe –, a bíróságnak el kellett utasítania az elbocsátó határozat elleni keresetet.

Az ítélet indokolása világossá tette: a bíróság vitathatónak, sőt túlhaladottnak tartja az elbocsátás indokait, sőt reményének adott hangot, hogy a homoszexuális személyek fegyveres erőknél való szolgálatának tilalmát hamarosan feloldják. Azt sem rejtette véka alá az ítélet indokolása, hogy ha a brit bíróságok alkalmazhatnák az egyezményt, a döntés más lehetett volna. Hiszen kétséges, hogy a kérelmezők elbocsátása pusztán szexuális orientációjuk alapján, kihallgatásuk a velük szemben folytatott vizsgálat keretében szexuális viselkedési szokásaikról „nyomós társadalmi szükségességen” (pressing social need) alapult-e.

És kétséges, hogy a homoszexuális személyek pusztán ez okból történő kizárása a katonai szolgálatból megfelel-e az arányosság követelményének, melyet az emberi jogok korlátozásánál mindig szem előtt kell tartani. Így összességében kérdéses, hogy a kérelmezők elleni szankciók összeegyeztethetők-e az egyezmény 8. cikkével.

A négy kérelmező annak megállapítását kérte a bíróságtól, hogy az ellenük folytatott vizsgálat és ezt követő elbocsátásuk a fegyveres erők állományából – kizárólag a Honvédelmi Minisztériumnak a homoszexuálisok alkalmazási tilalmára vonatkozó, kivételeket nem ismerő politikájára tekintettel – sérti az egyezmény 8. cikke által védett jogukat magánéletük tiszteletben tartásához.

A bíróság álláspontja. A bepanaszolt kormány sem vitatta, hogy a kérelmezők ügyeiben folytatott vizsgálat és elbocsátásuk egyedüli alapja homoszexualitásuk volt. A bíróság álláspontja, hogy az ilyen mérvű beavatkozást a magánélet egyik legintimebb szférájába általában is csak különlegesen fontos indokok igazolhatják.

A bíróság korábbi ítéleteinek egész sorában munkálta ki azt az elvet, hogy az egyezményben részes államoknak jelentős mozgásszabadságuk van annak megítélésében, hogy nemzetbiztonsági megfontolások folytán élnek-e és milyen mértékben az egyezmény által lehetővé tett jogkorlátozásokkal. A brit kormány a jelen esetben a HPAT megállapításaira alapította azt az állítását, hogy a homoszexuálisok szolgálatának tilalmára vonatkozó előírás azért szükséges, mert különben a hadsereg ütőképessége, hatékonysága csorbát szenvedne.

A bíróság szerint azonban a HPAT-jelentés egy sor tekintetben megkérdőjelezhető. Azt a HM-ben szolgáló tisztségviselők és katonák állították össze. A jelentés előkészítésében igen kevésbé támaszkodtak a fegyveres erőknél szolgálók szélesebb körének véleményére, nem tették lehetővé, hogy a körkérdésekre adott válaszok névtelenek legyenek, továbbá egy sor kérdés megfogalmazása magában hordta azt a választ, amit hallani akartak.

A bíróság álláspontja szerint még ha a HPAT-ban megnyilvánuló véleményeket reprezentatívnak lehetne is tekinteni, akkor sem vonható kétségbe, hogy a negatív vélemények kizárólag a hadseregben szolgáló heteroszexuálisoknak a homoszexuális társaikkal szembeni negatív állásfoglalásán alapulnak, hiszen a kormány maga is elismeri, hogy a fegyveres erőknél szolgált, majd elbocsátott homoszexuálisok rátermettsége, felkészültsége, odaadása, elkötelezettsége semmiben sem különbözött másokétól. Ezért a bíróság felteszi a kérdést: elegendő-e a heteroszexuálisok negatív állásfoglalása a homoszexuális kato-

náknak a hadseregből történő teljes kirekesztésének igazolásához?

A bíróság úgy találta, hogy a HPAT elkészítésekor a megnyilatkozók negatív állásfoglalásai a heteroszexuálisoknak a homoszexuálisokkal szembeni sztereotíp ellenérzésétől a homályos kényelmetlenségi érzésekig terjedő széles skálán helyezkedtek el. Azt, hogy az eddigi politika bármilyen változása a harcászatra vagy a műveleti hatékonyságra negatívan hatna, a kormány semmivel sem tudta alátámasztani – ezt egyébként a brit bíróságnak a fent említett felülvizsgálati ügyben hozott ítéletének indokolása is megállapította. Rámutatott a bíróság azokra a közös vonásokra is, amelyek egyfelől a nők és a faji kisebbségek, főként a színesbőrűek hadseregbeli szolgálatának bevezetése, másfelől a homoszexuálisok szolgálata között fennáll. A nők és a faji kisebbségben lévők katonai szolgálatának lehetővé tételét követően átmenetileg fordultak elő a fegyverre negatívan ható rendellenességek, erőszakoskodások, gúnyolódás, megalázó bánásmód, nők esetében szolgálatra alkalmasságuk lekicsinyítő megítélése. Ezeket a kezdeti nehézségeket részben a szolgálati szabályzatok hozzáigazításával, ha kellett, fegyvelmező intézkedésekkel, valamint felvilágosító munkával kiküszöbölték. A homoszexuálisok szolgálatának elfogadtatására a többiekkel még csak kísérletek sem történtek. Az egyezményben részes európai országok túlnyomó többségének jó tapasztalatai a homoszexuálisok katonai szolgálatának lehetővé tételében is azt mutatja, hogy nincs áthidalhatatlan nehézségről szó.

Mivel a kormány nem tudott meggyőző érveket felhozni amellett, hogy a homoszexuális személyek magánéletébe való beavatkozás feltétlenül szükséges volt a nemzetbiztonság érdekében, a bíróság megállapította, hogy az Egyesült Királyság megsértette a négy kérelmezőnek az egyezmény 8. cikkében biztosított jogát.

3.

A véleménynyilvánítás szabadsága (az egyezmény 10. cikke)

A) A Wille kontra Liechtenstein-ügy⁶

Az ügy körülményei. A Liechtensteini Hercegség alkotmányos monarchia, melyben az uralkodó herceg az államfő, aki főhatalmát az alkotmány rendelkezéseinek megfelelően gyakorolja. Az alkotmány 112. §-a szerint ha a kormány és az országgyűlés között vita van az alkotmány valamelyik rendelkezésének értelmezéséről, az alkotmánybíróság dönt.

1991-ben a kormány tervezetet nyújtott be az alkotmánybíróságról szóló 1925. évi törvény módosítá-

sáról. A módosítás célja annak kimondása volt, hogy a 112.§ szempontjából a „kormány” kifejezésen a herceget is érteni kell. Ez azt jelentette volna, hogy ezentúl a herceg és az országgyűlés közötti alkotmányértelmezési vitákat is az alkotmánybíróság lett volna jogosult eldönteni, ami a herceg addigi jogállását jelentősen korlátozta volna. A törvénytervezettel kapcsolatban vita alakult ki a herceg és a kormány között, melynek elnökhelyettese és igazságügy-minisztere ez időben Herbert Wille, a kérelmező volt. A törvényjavaslatot az országgyűlés elfogadta, az azonban nem lépett hatályba, mivel aláírását a herceg visszautasította. Az ügy folytán keletkezett politikai feszültség azután a herceg, az országgyűlés és a kormány közös nyilatkozatával nyugvópontra jutott.

A kérelmező a következő választásokon nem indult, és kormányzati tisztséget sem vállalt, viszont kinevezték a közigazgatási bíróság elnökévé. Az alkotmány szerint a közigazgatási bíróság elnökét az országgyűlés javaslatára a herceg nevezi ki határozott időre, melynek lejártával újból kinevezhető.

1995-ben az alkotmánybíráskodás és az alapjogok tárgykörében tudományos konferenciát tartottak, melyen a kérelmező előadást tartott. Ebben lényegében ugyanazokat a nézeteket fejtette ki, melyeket a kormány fentebb ismertetett törvénytervezete tartalmazott, tehát hogy az alkotmánybíróság jogosult a herceg és az országgyűlés között az alkotmány értelmezésére vonatkozó vitában döntést hozni. Az előadásról részletes beszámoló jelent meg a Liechtensteiner Volksblatt másnapki számában.

Az újsághír megjelenését követően a herceg a kérelmezőhöz írott, annak lakáscímére küldött levelében emlékeztette dr. Wille-t, hogy már akkor, amikor az alkotmány 112.§-ának értelmezésével kapcsolatos nézetkülönbség a kormány és a herceg között 1991-ben kialakult, kifejtette azt az álláspontját, hogy nincs bizalma olyan kormányban, mely nem tartja magára nézve kötelezőnek az alkotmányt. Bizalma később, amikor a kormány és közötte kompromisszumos nyilatkozat jött létre, helyreállt, olyannyira, hogy az akkori miniszterelnököt, ha pártja megnyerte volna a választásokat, ismét kormányfővé nevezte volna ki. Bizalmának helyreálltát az is mutatja, hogy a kérelmezőt kinevezte a közigazgatási bíróság elnökévé. Most azonban, hogy a kérelmező nyilvánosan ismét ugyanazoknak, az alkotmány rendelkezéseivel össze nem egyeztethető nézeteinek ad hangot, arra a következtetésre kellett jutnia, hogy a kérelmező alkalmatlan közhivatal betöltésére. Ezért régi ismeretségükre is tekintettel már most, időben tájékoztatja őt arról, hogy még ha az országgyűlés javasolná is, nem fogja újból a közigazgatási bíróság elnökévé kinevezni.

Ezután több levélváltásra is sor került részben a kérelmező és az országgyűlés elnöke között, akit a kérelmező tájékoztatott a herceg leveléről, s amelyre az elnök azt válaszolta, hogy az országgyűlés bizalma változatlan a kérelmezőben, részben pedig a kérelmező és a herceg között. Ezek során a kérelmező biztosította a herceget, hogy előadásában jogász meggyőződésének adott hangot az alkotmány egyik rendelkezésének értelmét illetően, és nem állt szándékában az alkotmányt megszegni. Azt az álláspontját is kifejezésre jutatta, hogy a hercegnek az a kijelentése, hogy nem fogja kinevezni közhivatali tisztségre, beavatkozás az alkotmány és az Európai emberi jogi egyezmény által biztosított véleménynyilvánítási szabadságába.

1997-ben a kérelmező bírósági elnöki megbízatása lejárt, az országgyűlés ismét javasolta a hercegnek elnökké kinevezését, amit a herceg arra való hivatkozással utasított el, hogy a kérelmező nem tekinti magára nézve kötelezőnek az alkotmányt. Utalt arra is, hogy az országgyűlés, ha kívánja, kinevezheti a kérelmezőt a közigazgatási bíróság bírójává. Bíróvá kinevezését dr. Wille nem kérte; kérelme előterjesztésekor kutatóként tevékenykedett a Liechtenstein Institut-ban.

Dr. Wille panaszában azt állította, hogy a herceg hozzá intézett levelében szereplő az a kijelentés, miszerint elnöki megbízatását nem fogja megújítani, illetőleg az a tény, hogy később valóban elutasította kinevezését, tudományos előadásában kifejtett nézeteinek nyilvánvaló szankcionálása volt, és sértette az egyezmény 10. cikkében biztosított véleménynyilvánítási szabadságát.

A bíróság álláspontja. A bíróság előtt vita volt a kérelmező és az alperes kormány között arról, hogy az ügyben az egyezménynek a véleménynyilvánítás szabadságát kimondó rendelkezése egyáltalában alkalmazható-e. A kormány véleménye szerint az ügy tényei legfeljebb a köztisztviselőkbe jutás jogát érintik, amit az egyezmény nem biztosít. A herceg levele magánlevél volt, mely nem minősül állami aktusnak. Szándéknyilatkozat volt, mely nem hatott ki a kérelmező helyzetére, hiszen továbbra is elnök maradhatott.

A bíróság kifejtette: annak, hogy a herceg levele magánlevél volt-e, nincsen jelentősége: a levél tartalma alapján minősül. Vitathatatlan, hogy a levélben szereplő kijelentés az állam nevében eljáró személytől, annak egyik legfőbb tisztségviselőjétől származik, s mint ilyen, az állam aktusa. Az egyezményben részes államok felelősek bármely rangú tisztségviselőjük vagy alkalmazottjuk aktusaiért. Azt illetően, hogy az újbóli elnöki kinevezés elutasítása mennyiben érinti a közhivatalba jutás és mennyiben a vélemény-

szabadság jogát, a bíróság utalt saját esetjogára, melyben az ehhez hasonló ügyekben világossá tette: a közfunkcióba való alkalmazás vagy köztisztviség megszüntetése az érintett nyilatkozataira, véleményére, meggyőződésére tekintettel olyan kérdések, melyek szoros kapcsolatban vannak a véleménynyilvánítási szabadsággal. Ezért a kérelmező köztisztvisége megújításának megtagadása az alkotmány értelmezésére vonatkozó tudományos előadásában kifejtett nézeteire tekintettel érinti ugyan a köztisztviséghez jutás jogát – ilyen jogot az egyezmény valóban nem biztosít –, a panasz lényege azonban a véleménynyilvánítási szabadságára vonatkozik.

Az egyezmény bizonyos feltételekkel lehetőséget ad az államoknak a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására. Ebben az ügyben a bepanaszolt kormány arra hivatkozott, hogy a herceg lépésére a közrend védelme, a civiltársadalom stabilitásának megőrzése, valamint az igazságszolgáltatás függetlenségének és pártatlanságának fenntartása érdekében volt szükség: a kérelmező ugyanis vétett a bírák frott és íratlan magatartási szabályai ellen, megszegte az őt a herceggel szembeni lojalitásra és az alkotmány betűjének és szellemének való engedelmességre kötelező esküt; kijelentéseivel a jogkereső közönség számára is azt az üzenetet küldte, hogy az általa vezetett bíróság nem az alkotmány és a törvények alapján fog ítélni.

A bíróság nem vonta kétségbe, hogy a kérelmező fejtegetéseinek, miszerint a Liechtensteini Hercegség egyik hatalmi ágát megjelenítő herceg bírói joghatóság alá tartozik-e az alkotmány szerint, vagy mentes az alól, bizonyos politikai kiágazásai lehetnek; az alkotmányjogi kérdések természetüknél fogva gyakran érintenek aktuálpolitikai összefüggéseket. Mégsem mondható, hogy egyedül ezért a kérelmezőnek távol kellett volna tartania magát az effajta fejtegetésektől. E kérdésekre vonatkozóan korábban már törvénytervezet is készült a kérelmező előadásában megfogalmazott elvekkel egyező tartalommal; e törvénytervezetet az országgyűlés megvitatta, tagjainak többsége támogatta is. E nézeteket nem lehet eleve tarthatatlannak minősíteni, hiszen elismert, nagy tekintélyű jogászok, politikusok és bírák osztották azokat. Emellett e nézetek nem tartalmaztak semmi olyan kitételt, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy azok hatással lesznek a kérelmező által vezetett bíróság előtt folyamatban lévő ügyek eldöntésére. Az előadás nem fogalmazott meg sem intoleráns kritikát, sem nem volt sértő az ellenkező nézeteket vallókra, így a hercegre nézve. Mindezek alapján a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a herceg által tett lépést nyomós társadalmi szükségesség nem indokolta, és az nem állt arányban az elérni kívánt cé-

lokkal. Ezért Liechtenstein megsértette a kérelmező véleménynyilvánítási szabadsághoz való jogát.

B) A Hashman és Harris kontra az Egyesült Királyság-ügy

Az ügy körülményei. A két kérelmező állatvédelmi megfontolásból meggyőződéses ellenzője a hagyományos angliai rókavadászatnak. Az ilyen vadászatokon a rókákat kotorékebekkel hajtják ki a rókalyukakból, és az erre a célra kiképzett kutyákkal terelik a lovas vadászok elé. Az állatvédők meggyőződése szerint a vadászatnak ez a módja fölösleges szenvedést okoz a rókáknak.

Egy 1993 márciusában tartott vadászon a kérelmezők vadászkiürítéssel, kiabálással és más hangeffektusokkal más irányba terelték a kutyákat, zavart keltettek a vadászat megszokott lebonyolítási rendjében. Emiatt a magisztrátusi bíróság megállapította, hogy – bár a kérelmezők erőszakos cselekményt nem követtek el, és nem is fenyegetőztek ilyennel, ezért magatartásuk nem minősül a közrend megsértésének (breach of the peace) – viselkedésük a jó erkölcsökbe ütközik, (the conduct had been contra *bonos mores*), és ha nem alkalmaznának velük szemben szankciót, ismét a jó erkölcsökbe ütköző magatartást tanúsítanának. Ezért a magisztrátusi bíróság arra kötelezte őket, hogy egy évig tartsák tiszteletben a közrendet, és tanúsítsanak jó magaviseletet.

A kérelmezők panasa szerint a bíróság megállapításai és az általa alkalmazott szankciók véleménynyilvánítási szabadságuk korlátozásának minősülnek.

A bíróság álláspontja szerint az nem vitatható, hogy a kérelmezők ellen azért indult eljárás, mert tiltakoztak a rókavadászat ellen. Kétségtelen, hogy a tiltakozásra olyan formában került sor, ami egyben meg is akadályozta azt a tevékenységet, mely ellen tiltakoztak, ez azonban nem változtat azon, hogy tiltakozásuk véleményük kifejezése volt, ezért az egyezménynek a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó 10. cikke az esetre alkalmazható.

A 10. cikk szerint a tagállamok jogszerűen korlátozhatják a véleménynyilvánítás szabadságát, ha ezt törvényeik lehetővé teszik, a korlátozás az egyezményben kimerítő módon felsorolt valamely célt szolgálja (lásd a 9. számú lábjegyzetet), végül ha a korlátozásra egy demokratikus társadalom viszonyai között szükség van.

E feltételek közül az első – a korlátozás törvény általi lehetővé tétele – a bíróság szerint nem teljesült. A megfelelő magatartás tanúsítására vonatkozó bírói kötelezés – a *bind over* – az 1361. évi Justice of the Peace Act óta az angol szokásjog, a common law intézménye. A magisztrátusi bíróság jó magatartásra kö-

telezheti azt, aki megsértette a közrendet (a ma is használt archaikus kifejezés szerint a király – vagy királynő – békéjét), illetőleg a jó erkölcsöket. A bírói kötelezés feltételeit ezek szerint nem kodifikált törvény, hanem a bírói esetjog – ítéletek százai, ezrei – határozzák meg. A bíróság az angol esetjogot elemezve arra a következtetésre jutott, hogy amíg a közrend megsértése az angol bírósági gyakorlatban meglehetősen pontossággal kimunkált, addig a jó erkölcsök megsértése olyan fogalom, melynek tartalma az érintettek számára nem világos. Eltérően a *bind over* alkalmazásának azoktól az eseteitől, amikor valamilyen cselekményt az angol bíróság a közrend megsértésének, egyszersmind a jó erkölcsökbe ütközőnek is minősített, s így a jó magatartásra való bírói kötelezés tartalma egyértelműen az, hogy a szankcionált személynek attól a magatartástól kell a jövőben tartózkodnia, mellyel a bíróság ítélete szerint a közrendet megsértette, az olyan bírói minősítés, mely – mint a jelen ügyben is – az elkövetett cselekményt nem tekintik közrendbe ütközőnek, ugyanakkor a jó erkölcsökkel ellentétesnek minősíti, bizonytalanságban hagyja az érdekelt személyt afelől, mit szabad tennie, és mit nem, illetőleg hogy a *bind over* időszaka alatt milyen magatartásoktól kell tartózkodnia.

A strasbourgi bíróság ahhoz, hogy az emberi jog korlátozását törvény által előírtnak tekintse, nem követeli meg, hogy a törvény kodifikált, írott jog legyen, megelégszik azzal is, hogy a korlátozás alapja, keretei és feltételei a bírói gyakorlat alapján felismerhetők legyenek. Ennek a követelménynek azonban az angol jog a jelen ügyben nem tett eleget, így a véleménynyilvánítási szabadság korlátozása nem tekinthető törvény által lehetővé tettnek. Ennek folytán az Egyesült Királyság megsértette a kérelmezők véleménynyilvánítási szabadságát.

Kommentár. Az ügynek az ad sajátos jelentőséget, hogy az ítélettel a bíróság világossá tette: a véleménykinyilvánítása az olyan kérdésekben is az egyezmény oltalma alatt áll, melyek évszázadok óta elfogadott, bevett szokásokat tesznek vitássá, és pedig nem is csak szavakban, publicisztikában vagy manifesztumokban, hanem meglehetősen harciasággal, másokat zavaró módon végrehajtott tettekkel is. Az e véleményeket vallók a társadalmi szokásokat korábban nem létező, vagy negligált kritériumokra tekintettel akarják megváltoztatni. S ha a bíróság az állatokkal való bánásmód kérdéskörét olyannak ítéli, amivel kapcsolatban az egymással ütköző vélemények mindegyike a vélemény szabadság oltalmát élvezheti, miért ne állnának védelem alatt a környezetvédelem, a természetvédelem, az atomenergia felhasználásának vagy az urbanisztikának hevesen vitatott kérdéseiben kifejtett vélemények – és bizonyos határokig és felté-

telek mellett az e véleményeket tettekben kifejező aktivista módszerek, akciók, melyek kifejezetten zavarják a bevett szokásoknak hódolókat? Ezért a Hamsham és Harrup-ügyben hozott döntés valószínűleg az egyike azoknak az ítéleteknek, melyek új távlatokat nyithatnak a nemzetközi emberi jogi bíráskodásban. Az ítéletet 16:1 arányban hozták meg, ami azt jelzi, hogy ez a megközelítés uralkodó volt az ügyet tárgyaló Nagytanács bíráiban. A határozat ellen szavazó Baka András bíró álláspontjából mégis azért érdemes idézni, mert markánsá teszi kétfajta gondolkodásmód közötti különbséget. Baka bíró a következőképpen érvelt: „Nem könnyű dolog régi, bevett intézményeket lerombolni, melyek, mint a jelen esetben is, mélyen beleivódtak egy ország jogrendszerébe és évszázadokon keresztül bizonyították hasznosságukat a közönség jogainak a védelmében (...). A kérelmezők a vadászatok ismert szabotőrei voltak, és e minőségükben arra tettek kísérletet, hogy súlyosan megzavarják, sőt lehetetlenné tegyék mások jogszerűen megszervezett szórakozását és szabadidős tevékenységét.”

Mínt hogy a bíróság a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának első feltételének (azt törvénynek kell lehetővé tennie) hiánya miatt elmarasztalta az Egyesült Királyságot, annak vizsgálatát már nem végezte el, hogy az angol bíróság által alkalmazott szankció szükséges volt-e például a közrend, a közbiztonság, vagy mások jogai védelmében. (Ezért azután annak kevés a jelentősége, hogy a különvélemény azt is kifejezésre juttatta, hogy a szankcióra szükség volt). Merő találgatás volna azt fontolgatni, milyen következtetésre jutott volna a bíróság, ha elvégzi a szükségesség vizsgálatát. Mínt hogy a kérelmezők meglehetősen harciasak voltak, el lehetett volna képzelni olyan döntést is, hogy túllépték a véleményük hangoztatásához feltétlenül szükséges mértéket, ezért a velük szemben alkalmazott szankció nem volt aránytalan. De a bíróságnak van olyan ítélete is, mely szerint az egyik fajta véleményt kinyilvánítóknak el kell viselniük másoknak az övéket meglehetősen vehemenciával és hangerővel opponáló ellenvéleményét.

Nem lenne meglepő, ha a bíróságnak a Hashman és Harrup-ügyben hozott ítéletén felbátorodva a jövőben további hasonló panaszok kerülnének Strasbourgba.

C) A Dalban kontra Románia-ügy

Az ügy körülményei. A kérelmező egy helyi hetilap tulajdonosa és szerkesztője volt Romániában. Két cikket jelentetett meg a lapban 1992-ben és 1993-ban a helybeli mezőgazdasági kombinát igazgatójának a

kombinát kárára elkövetett milliós csalásairól. Azt állította, hogy az igazgató a helyi vezetésben lévő régi kommunista nómenklatúra tagjaival és családtagjaival összejátszva hosszabb időn keresztül fiktív tételeket vételezett be a gazdaság élelmiszerboltjába, s annak ellenértékét eltulajdonította. Állításainak alátámasztására hivatkozott a rendőrség családi bűncselekményeket vizsgáló részlegének jelentéseire. Feltette a kérdést: hogyan lehetséges az, hogy a gazdaság felügyelő bizottságának, melynek a tulajdonos állam részéről R.T. szenátor volt a tagja, aki e tisztségéért havonta sok százezer lej-t vett fel, e manipulációk nem tűntek fel? Azt is állította, hogy a szenátornak törvényellenesen bocsátottak rendelkezésére egy szolgálati gépkocsit, melyet másfél éven keresztül jogtalanul használt.

1994-ben az igazgató és a szenátor feljelentésére megindult eljárás eredményeként a kérelmezőt rágalmazásban mondták ki bűnösnek. A bíróság indokolása szerint a rendőrség még a cikkeket megelőzően két vizsgálatot is folytatott az igazgató ellen, és az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette. Ami R.T. szenátort illeti, ő havonta nem százezreket, csak 55 000 lej tiszteletdíjat kapott. Megállapította a bíróság, hogy R.T.-t mint szenátort a jogszabályok alapján megillette a szolgálati gépkocsi. Ezért a kérelmező egyik állítása sem felelt meg a valóságnak.

A kérelmező annak megállapítását kérte a bíróságtól, hogy bűnössé nyilvánítása az általa írt és publikált cikkek miatt megsértette véleménynyilvánítási szabadságát.

A bíróság álláspontja. Az nem volt vitás, hogy a kérelmező által közölt cikk közérdeket érintett: hogyan kezelik vezető tisztségviselők az állami vagyont, hogyan végzik közfunkcióikból eredő kötelezettségeiket politikusok. Az is kétségtelen, hogy a cikkek állításai sértették a meggyanúsítottak becsületét, megkérdőjelezték tisztességüket és alkalmasságukat közfunkciókra. Abban, hogy a két ütköző érdek közül melyik kap elsőbbséget, a bíróságnak a sajtó által a demokratikus társadalmakban betöltött elsőrendűen fontos funkcióiról vallott nézetei meghatározónak bizonyultak. Ez az újságírók ellen alkalmazott szankciókkal kapcsolatos ítéletek hosszú során keresztül alakult ki. Érdemes a Dalban-ítéletnek a bíróság felfogását ismét összefoglaló részét szó szerint is idézni. „Habár a sajtó bizonyos határokat nem léphet át, kiváltképpen mások jó hírnevét illetően, továbbá figyelemmel kell lennie a bizalmas információk felfedésének megakadályozásához fűződő érdekre is, elsőrendű kötelessége, hogy [...] közérdekű ügyekben információkat és véleményeket közöljön. A bíróság arra is tekintettel van, hogy az újságírói szabadság bizonyos fokú túlzások, sőt provokatív módszerek alkalmazásá-

nak lehetőségét is magában foglalja. A hazai hatóságok mozgásterét az ilyen ügyekben az az érdek határozza be, hogy egy demokratikus társadalomban a sajtót képessé kell tenni arra, hogy a nyilvánosságot foglalkoztató fontos kérdésekben információk szolgáltatásával és vélemények közlésével gyakorolhassa a „közösség házórzó kuttyája” szerepét. [...]. A jelen ügyben a bíróság megállapítása szerint nincs jele annak, hogy a tényeknek a cikkekben olvasható leírása teljes mértékben valótlan lett volna, illetőleg hogy a kérelmezőt az igazgató és a szenátor elleni rágalmazási hadjárat szándéka vezette volna. A kérelmező nem a szenátor magánéletéről, hanem a nép választott képviselőjének minőségében tanúsított magatartásáról tett közzé írást. Az a mód, ahogyan a kérelmező véleményt nyilvánított a szenátor praktikáiról, illetőleg arról, hogy a szenátor választott tisztségéből adódó kötelezettségeit teljesítette-e, vagy nem, a hazai bíróság szerint nem fedte a valóságot, ezért becsmérlő, rágalmazó volt. A bíróságnak az igazgatóra vonatkozó állításokról az volt a véleménye, hogy mivel a hatóságok két ízben megszüntették ellene az eljárást bűncselekmény hiányában, ez elegendő annak megállapításához, hogy a kérelmező által írt cikkek állításai hamisak. Erre a következtetésre úgy jutottak, hogy érdemben nem is vizsgálták meg a kérelmező által megjelölt bizonyítékokat.” A bíróságnak ezért az volt a véleménye, hogy a kérelmező bűnösségének megállapítása és szabadságvesztés büntetés kiszabása indokolatlanul aránytalan beavatkozás volt a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába.

Kommentár. A közélet azon szereplői, akiknek tevékenysége a sajtó bírálatának a tárgyává válik, vagy akik magánéletének személyes vonatkozásait firtatják, gyakran indítanak eljárásokat az újságírók ellen az egyezményben részes országokban. Sok olyan ügy, mely az újságíró elmarasztalásával végződik, Strasbourgban köt ki. Az újságírók elmarasztalása a hazai hatóságok részéről általában büntetőjogi szankció alkalmazásával történik. A strasbourgi szervek a magánérdek-közérdek konfliktusai kapcsán annak mérlegelésénél, hogy a véleménynyilvánításba történő állami beavatkozásnál az arányosság követelményét tiszteletben tartották-e, a büntetőjogi szankciók alkalmazását általában éppen azért kifogásolják, mert azok természete, súlya, az azokat követő negatív társadalmi megítélés jelentős hátrányt okoz az újságíróknak. Nem egy ügyben részben éppen azért állapították meg a véleménynyilvánítási szabadság megsértését, mert büntetőjogi szankciót alkalmaztak a politikus, vagy más közéleti személyiség tevékenységét erős szavakkal bíráló újságíró ellen.

Az Alkotmánybíróság véleményszabadságra vonatkozó állásfoglalásainak is köszönhetően Magyarorszá-

gon megfigyelhető az a tendencia, hogy a sajtó által erőteljesen kritizált közéleti szereplők egyre inkább keresnek nem büntetőjogi úton, hanem a polgári jog személyiségvédelmi eszközeivel orvoslást a sajtóval kapcsolatos panaszaikra. Ez mindenképpen kulturáltabb módja a konfliktusok kezelésének, ezért e tendenciát igen pozitívan kell értékelnünk. Az ennek keretében alkalmazott szankciók – helyreigazítás, eltiltás, kártérítés – vitathatatlanul enyhébbek a büntetőjogi szankcióknál. Ettől azonban még a polgári jogi szankció alkalmazása is az egyezmény 10. cikkének szóhasználatára szerinti 'beavatkozást' jelent a véleménynyilvánítás szabadságába, aminek igazolhatósága is attól függ, hogy az újságíró túllépte-e a kritika megengedett határait. Az, hogy a strasbourgi bíróság a polgári jog eszközeivel szankcionált újságíró esetében is ugyanazokat a kritériumokat alkalmazná-e, mint a büntetőjogilag elmarasztalt újságírók esetében, például, hogy tolerálná-e (a Dalban-ügyben is használt kifejezéssel élve) az egészében közérdekű kérdéseket taglaló véleményben előforduló túlzó, esetleg provokatív állításokat, megjegyzéseket, megállapításokat, még tesztelésre vár, mert ismereteim szerint a bíróságnak még kevés alkalma volt ilyen természetű panaszokat vizsgálni. Ezért nem mernék például annak prognosztizálására sem vállalkozni, hogy egy párt pénzügyeit firtató, tényfeltárónak szánt cikkben szereplő olyan állítás, mely annak összemosásával – illetőleg a különbségek nem megfelelő kihangsúlyozásával –, hogy különféle cégek a párt tulajdonában vannak-e, vagy ahhoz csak közel állnak, túllépi-e az újságírói szabadság megengedett határait, vagy a bíróság szerint még tolerálandó 'túlzás' körébe tartozik.

D) A Nilsen és Johnsen kontra Norvégia-ügy valamint a Thorgeir Thorgeirson kontra Izland-ügy

A két ügy együttes áttekintését az indokolja, hogy tényei hasonlóak egymáshoz, és két ellentétes irányultságú ügyben teszik jól érzékelhetővé a bíróság megközelítésének következetességét. Mindkét ügyben a rendőrség állítólagos sorozatos túlkapásaival összefüggő kritikai megnyilvánulások vezettek elmarasztaló bírósági ítéletekhez Izlandon és Norvégiában, s az emiatt előterjesztett panaszok kapcsán a strasbourgi bíróságnak módja nyílt álláspontját megfogalmazni a rendőrség tevékenységét érintő bírálat megengedhető határaitól. A bíróság álláspontját az teszi markánsá, hogy amíg az egyik ügyben (Thorgeirson) a véleménynyilvánítási szabadság megsértését állapította meg, addig a Nilsen–Johnsen ügyben ettől eltérő következtetésre jutott.

A Thorgeir Thorgeirson-ügy körülményei. A '70-es évek végétől kezdődően az izlandi közvélemény

erősen foglalkoztatták az arról szállongó hírek, hogy a rendőrség szisztematikusan folyamodik fizikai erőszakhoz. Ennek egyik kiváltképpen brutális megnyilvánulása volt egy reykjavíki újságíró bántalmazása, ami miatt három rendőr ellen büntetőeljárás is indult. Thorger Thorgeirson író 1983-ban két cikket tett közzé a vezető fővárosi napilapban, az elsőt az igazságügy-miniszterhez intézett nyílt levélként, melyekben igen erőteljes kritikai hangot ütött meg. Felidézte többek között azt a személyes élményét, hogy a közelmúltbeli kórházi kezelése során látott egy magatehetetlen, beszédképtelen beteget, akiről betegtársaitól azt hallotta, hogy állapota rendőrségi bántalmazás következménye, és hogy emiatt egész életére megnyomorodott. Azt, hogy a bántalmazók rendőrök voltak, a kórházi ápolók is megerősítették. Miután elhagyta a kórházat, az élmény hatása alatt számos ismerősénél érdeklődött, tudnak-e hasonló rendőri túlkapásokról, s lassacskán összeállt benne az a kép, hogy gyakori a rendőri brutalitás. Cikkeiben az erőszakoskodó rendőrökről beszélve többször is használta a következő – és még más, ehhez hasonlóan erős – kifejezéseket: 'rendőrségi vadállatok', 'egyenruhába bújt szörnyetegek', 'perverzójukat kiélő szadisták'. Ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a rendőrök túlnyomó többsége jó szándékú, és tisztességes, a közvéleményt a rendőrség ellen fordító törvénytelenégeket elkövetők száma alacsony. Valami elromolhatott az izlandi rendőrségnél, a civil társadalomnak meg kell szerveznie önmagát a rendőri túlkapásokkal szemben. E célból intézményi reformokat sürgetett.

Az izlandi bíróság T.T.-t bűnösnek találta köztisztviselés viselőinek becsmérlésében.

A Nilsen és Johnsen-ügy körülményei. A '70-es években szociológiai vizsgálódásokat végeztek Bergenben arról, milyen sűrűn fordulnak elő rendőri túlkapások. Az erről készült tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a rendőrség évente mintegy 360 esetben alkalmaz indokolatlanul fizikai erőszakot, aminek sok esetben súlyos testi és lelki sérülés az eredménye. A tanulmány által keltett széles körű visszhang hatására vizsgálóbizottságot hoztak létre, melynek összefoglaló jelentésében többek között az állt, hogy a rendőri atrocitás sokkal általánosabb jelenség annál, mint amit a vizsgálódások megkezdése előtt feltételezni lehetett volna.

A vizsgálat befejezése után a bizottság volt elnöke, Bratholm, a büntetőjog professzora tovább vizsgálódott a jogtalan rendőri erőszak témakörében, számos érintettől kért és kapott e tárgyú információt. Több könyvet és cikket is publikált e témáról, mindegyikben arra a következtetésre jutott, hogy a személyekkel szembeni brutális magatartás általános gyakorlat a rendőrségen. Miután a főügyész kérésére informáto-

rai egy részét felfedte, az ügyész vizsgálatot rendelt el, melynek során mintegy ötszáz személyt, köztük több mint kétszáz rendőrt hallgattak meg. A vizsgálat eredményeként egyetlen rendőr ellen emeltek vádat, akit utóbb a bíróság felmentett. Az ügyészi vizsgálódás végkövetkeztetése az volt, hogy a rendőri túlkapasokról elterjedt állítások megalapozatlanok. 15 személy ellen vádat emeltek rendőrök elleni hamis vád miatt, mindannyiukat bűnösnek is találták.

Időközben a bergeni rendőregyesület két vezetője – a kérelmezők – több alkalommal nyilatkoztak szóban és írásban egyaránt Bratholm professzor tevékenységéről, mindketten a rendőrség elleni előítélettel, hozzá nem értéssel vádolták, s rámutattak, hogy szűnni nem akaró, megalapozatlan támadásai és azok az állításai, melyek közül lényegében semmit sem tudott bizonyítani, aláássák a rendőrség tekintélyét, és ártanak a testület integritásának. E nyilatkozatokat a média széles körben terjesztette. E kijelentések egy része miatt Bratholm professzor feljelentésére eljárás indult kettőjük ellen. A bíróság a két kérelmező következő öt kijelentésével kapcsolatban megállapította bűnösségüket, kinyilvánította, hogy e kijelentések ‘semmisek és nemlétezők’, és pénzbüntetést is kiszabott:

‘Bratholm professzor újabb jelentése a bergeni rendőrség brutalitásairól teljes egészében a rendőrségnek ártó szándék által motivált félretájékoztatás’;

‘Más mögöttes szándékoknak is kell itt lenniük. Úgy tűnik, mintha a szándék az volna, hogy aláássák a rendőrség iránti bizalmat’;

‘Nézetem szerint itt valami sötét ügygel és egy olyan magánszorgalomból végzett nyomozással állunk szemben, melyre nézve jó okunk van az indítékok becsületes voltát megkérdőjelezni’;

‘A Norvég Rendőrök Szövetsége nem fogja elfogadni, hogy dilettánsok széles körű magánnyomozást végezzenek, hogy a nyilvánosság féle rendőrök brutalitásaira vonatkozó állításokat fabrikáljanak’, végül

‘Amíg az ellenkezőjét nem bizonyítják, ezt úgy jellemezném, mint tudatos hazudozást.’

A bíróság a kérelmezők két további kijelentéséről megállapította, hogy azok nem képeznek bűncselekményt.

A bíróság álláspontja. A Thorgeirson ügyben a bíróság – kiindulva a média első rendű szerepéből a társadalom minden tagját közvetlenül érintő közérdekű kérdéseknek a közönség elé tárásában – rámutatott arra, hogy a kérelmező komoly aggodalomra okot adó jelenségre hívta fel a figyelmet: a rendőrség túlkapasaira. A cikkek megjelentetésére egy közfelháborodást keltő valóságos incidens kapcsán került sor, melyet követően cikkek, riportok sora látott napvilágot, melyekből egyértelműen kitűnik, hogy a rendőrség

magatartása nyugtalanságot keltett a közvéleményben. Az első publikációt a kérelmező nyílt levélként az igazságügy-miniszterhez mint a végrehajtó hatalom illetékes tagjához intézte, s a tényeket részleteiben feltáró vizsgálóbizottság felállítását kezdeményezte, szándékának javító jellege tehát vitathatatlan. Annak alátámasztására, hogy az újságíró ért súlyos rendőri bántalmazás nem elszigetelt jelenség, széles körben terjedő híreszteléseket ismertetett. Ezért teljességgel indokolatlan bűnösségének megállapítása azon az alapon, hogy nem bizonyította a cikkében foglaltak valóságát. Hiszen a figyelemfelhívás módszere éppen az volt, hogy nem tényeket állított, hanem híresztelésekről adott számot azért, hogy rábírja az igazságügy-minisztert hivatalos vizsgálat keretében történő ellenőrzésükre. Nem győzte meg a bíróságot az izlandi kormány az az érve sem, hogy a kérelmező célja a reykjavíki rendőrség tekintélyének tudatos lejáratása volt. A rendőrség tekintélyének éppen az árt, ha nem járnak végére a híreszteléseknek; emellett a két cikkben számos olyan passzus volt, melyben a kérelmező éppen azt hangsúlyozta ki, hogy az állítólagos brutalitások csak a rendőrségi állomány töredékére jellemzők.

Kétségtelen, hogy a kérelmező a cikkekben szokatlanul erőteljes, durva, sőt bántó kifejezésekkel is illette a rendőrök közül azokat, akik a törvénysértések elkövetésében részt vettek, ezt azonban a cselekmények rendkívüli súlya igazolhatja.

T.T. bűnösségének megállapítása tehát megsértette véleménynyilvánítási szabadságát.

A Nilsen–Johnsen ügyben a bíróság, utalva a Thorgeirson-ítélet elvi megállapításaira, kiemelte annak fontosságát, hogy nemcsak a rendőrség túlkapasait firtató megnyilvánulásoknak kell nyilvánosságot adni, hanem az ezeket kétségbe vonó véleményeknek is, kiváltképpen, ha azok a rendőrök szakmai testületének választott tisztségviselőitől származnak. A vélemények kifejtésének ez a kölcsönös lehetősége teszi tartalmassá a társadalmilag is lényeges kérdésekben folytatott nyilvános vitát. Ha a rendőrököt tömörítő testületek tisztségviselői nem élhetnének azzal a lehetőséggel, hogy tagjaik érdekében véleményt nyilvánítsanak, ez nem csak a véleménynyilvánítás, hanem az egyesülés szabadságának indokolatlan korlátozását is jelentené – emlékeztetett a bíróság a Rekvényi kontra Magyarország-ügyben hozott ítéletének indokolására.

A mondottak fényében a bíróság a norvég bíróság elmarasztaló ítéletének alapjául szolgáló öt kijelentés közül csak egyetlen olyat talált, ami tekintetében a kérelmezők túllépték a megengedhető kritika határait, s ez az, amikor tudatos hazudozással vádolták Bratholm professzort. A többi négy kijelentés a kérel-

mezők véleményét tükrözte, ezért a norvég bíróság lehetetlent követelt, amikor azokkal összefüggésben a valóság bizonyítására hívták fel őket, s mert erre nem voltak képesek, bűnösnek találtattak. Értéktétel valóság-bizonyítása nem lehetséges.

Kétségtelen, hogy a kérelmezők erős kifejezésekkel illették Bratholm professzort, amikor azt mondták, hogy fabrikált állításokon alapuló félrevezető információkat tartalmazott az általa készített jelentés; ugyanakkor tény, hogy a kérelmezőknek ez az állítása annyiban objektív tényekre támaszkodott, hogy a professzor jelentései, az általa írott könyvek és cikkek alapján rendőrök ellen indított ügyészégi vizsgálatoknak és bírósági eljárásoknak a túlnyomó része azt mutatta, hogy a rendőrségi brutalitás általánossá válásával kapcsolatos állítások nem megalapozottak.

Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a kérelmezők csupán átvették Bratholm professzornak a rendőrséggel kapcsolatos publikációiban használt, sok tekintetben sértő, lekicsinylő stílusát, melyben despotizmussal, a bűnözőkkel való összejátszással, hazudozással, téves információk szolgáltatásával is vádolta a testületet, valamint azzal, hogy maga is a bűnözés segítőjévé vált. Az egymásnak feszülő indulatok e forró légkörében az is megmagyarázható, hogy a társaik érdekeit védő rendőrszerkezeti vezetők elégtételt kívántak venni, és ezért helyenként a feltétlenül szükségesnél erősebb szavakkal adtak kifejezést a véleményüknek. A kérelmezők bűnösségének megállapítása ezért megsértette véleménynyilvánítási szabadságukat.

4.

Jog a tulajdon békés élvezetéhez (az egyezmény első jegyzőkönyvének 1. cikke)

A Brumărescu kontra Románia-ügy

Az ügy körülményei. A kérelmező, Dan Brumărescu szüleinek két lakásból álló bukaresti házat a 92/1950. évi dekrétum alapján államosították, a volt tulajdonosok ezt követően halálukig mint bérlők laktak az egyik lakásban. Az állam a házat egy 1973. évi törvény alapján a másik lakás bérlőinek adta el.

1993-ban a kérelmező keresetet indított a Bukaresti Városi Bíróság előtt annak megállapítása céljából, hogy az államosítás semmis, mivel szülei munkavállalók voltak, és a 92/1950. évi dekrétum a munkavállaló háztulajdonosokat mentesítette az államosítás alól, minthogy az a kizsákmányoló osztályok tagjai ellen irányult. A bíróság 1993 decemberében a kereseti kérelemnek megfelelő döntést hozott. Azt is megállapította, hogy a kérelmező szüleinek tulajdonjoga elbirtoklás folytán sem szűnhetett meg, mivel a házat

az állam erőszakkal szerezte meg. A bíróság ezért kötelezte az ingatlan kezelőjét a háznak a kérelmező részére történő visszaszolgáltatására. Az ítéletet, mely fellebbezés hiányában jogerőssé vált, 1994 májusában végre is hajtották, a ház a kérelmező tulajdonába került, aki ettől az időponttól kezdve már nem fizetett lakásbérleti díjat, és megkezdte a házadó fizetését, amelyet 1996-ig fizetett is.

Időközben a legfőbb ügyész javaslatot nyújtott be a Legfelsőbb Bírósághoz az ítélet megsemmisítésére azzal az indokkal, hogy a Bukaresti Városi Bíróságnak az ügyben nem volt joghatósága. A Legfelsőbb Bíróság 1995. március 1-jén megsemmisítette a Bukaresti Városi Bíróság ítéletét, és elutasította a keresetet. Határozatát azzal indokolta, hogy az állam jogszabály útján szerezte meg az ingatlant 1950-ben, ami a román jogban, de más jogrendszerekben is elfogadott tulajdonszerzési jogcím. A bíróságnak nincs hatásköre annak felülvizsgálatára, hogy az 1950. évi jogszabályt helyesen alkalmazták-e. A Bukaresti Városi Bíróság ezért nem mondhatta ki ítéletben, hogy az ingatlan tulajdonosa a kérelmező, ezzel ugyanis a hatalmi ágak elválasztásának alkotmányos elvét megsértve, az igazságszolgáltatás hatáskörét túllépve a törvényhozási kompetencia területére tévedt; a tulajdontól korábban jogszabály által történt jogellenes megfosztás orvoslására vonatkozó rendelkezések meghozatala ugyanis törvényhozási útra tartozik.

A Legfelsőbb Bíróság határozatát követően a kérelmezőt a hatóságok arról tájékoztatták, hogy a ház 1996 áprilisától kezdve ismét állami tulajdon.

A kérelmező panaszában azt állította, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntése megsértette az egyezmény 6. cikkében biztosított jogát arra, hogy bírósághoz fordulhasson, továbbá megsértette az első jegyzőkönyv 1. cikke által biztosított jogát a tulajdon békés élvezetéhez.

A bíróság álláspontja.

a) Az egyezmény 6. cikkének megsértését állító panasz kapcsán a bíróság azt vizsgálta, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1995. március 1-jei határozata megsértette-e az egyezmény 6. cikke azon rendelkezését, mely szerint „Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a [...] bíróság [...] tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában”. A bíróság az egyezmény preambulumból indult ki, miszerint a tagállamok jogrendszerét a jogállamiság elvének kell uralnia, melynek része a jogbiztonság is. A jogbiztonság azt is jelenti, hogy ha a bíróság egy jogvitát már eldöntött, azt utóbb nem lehet kétségbe vonni. Márpedig ebben az ügyben ez történt: a legfőbb ügyész, aki a perben nem is vett részt, kezdeményezte a jogerős ítélet megsemmisítését. Figyelemre méltó, hogy ez a jog Romániában időbeli korlátozás nélkül megilleti a

legfőbb ügyészt. A bíróság ezért úgy találta, hogy a Legfelsőbb Bíróság azzal, hogy megsemmisített egy jogerős és már végre is hajtott ítéletet, kimondva, hogy ilyen ügyben nincs is bírósági út, megsértette a kérelmezőnek az egyezmény 6. cikkében biztosított jogát arra, hogy a tulajdonjogára, tehát egy polgári jogi jogára vonatkozó jogvitában bírósághoz fordulhasson, és a bíróság döntését kérhesse.

b) A tulajdonjog megsértését illetően a román kormány képviselője vitatta, hogy az első jegyzőkönyv 1. cikkében biztosított tulajdonvédelem Brumărescut megilleti. Úgy érvelt, hogy a kérelmező a Legfelsőbb Bíróság határozatából is következően nem tulajdonosa a vitatott ingatlanoknak, az első jegyzőkönyv 1. cikkében biztosított tulajdonvédelem viszont, ahogyan a bíróság e cikket számos ítéletében értelmezte, csak a létező tulajdonra alkalmazható, és nem szolgálhat alapul a tulajdonszerzésre irányuló igénynek. A bíróságnak viszont az volt a véleménye, hogy miután a Legfelsőbb Bíróság határozatában kifejeződő álláspont, mely szerint a Bukaresti Városi Bíróságnak a kérelmező tulajdoni igényének helyt adó döntése joghatóság hiánya folytán érvénytelen, ellentétes a 6. cikkel, irányadónak kell tekintenie a Városi Bíróság ítéletének azt a megállapítását, hogy a kérelmező szüleinek ingatlanát az akkori jogszabályok megsértésével államosították. Ezt a megközelítést alátámasztja az is, hogy a tulajdonost két éven keresztül a román hatóságok is tulajdonosként kezelték: már nem követeltek tőle lakásbérleti díjat, és beszédtek az ingatlanok tulajdonosait terhelő ház-

adót. Mindez elegendő ahhoz, hogy a kérelmezőt az első jegyzőkönyv 1. cikkének alkalmazásában tulajdonosnak tekintsék, és tulajdoni panaszát érdemben vizsgálják.

Az első jegyzőkönyv 1. cikke nem tekinti jogsértőnek a tulajdontól való megfosztást, ha azt a törvény lehetővé teszi, és közérdek indokolja. A bíróság az évek során úgy alakította ítélkezési gyakorlatát, hogy a tulajdontól való megfosztás jogszerűségéhez azt is megköveteli, hogy az elvett tulajdonért ésszerű kártalanítást fizessenek, és hogy a tulajdonelvonás alapjául szolgáló közérdek, valamint a tulajdonos méltányos érdeke közötti arányosságot tiszteletben tartsák, más szóval, hogy a tulajdontól való megfosztás ne okozzon a tulajdonosnak aránytalan terhet vagy hátrányt.

A bíróság szerint e feltételek közül lényegében egy sem teljesült. Még ha feltételezhető is, hogy Brumărescu megfosztása a ház tulajdonjogától közérdeket szolgált, sem a Legfelsőbb Bíróság határozatából, sem a román kormány képviselőjének a bíróság részére készített perirataiból, felszólalásából nem derült ki, pontosan mi is ez a közérdek, és milyen megfontolások szólnak amellet, hogy a tulajdonos jogos magánérdekével szemben ennek elsőbbséget kell élveznie. Ezért a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy tulajdonától való megfosztásával a kérelmezőnek aránytalanul súlyos, és semmivel nem indokolt terhet kellett elviselnie. Így a tulajdon békés élvezetéhez az első jegyzőkönyv 1. cikke által biztosított jogát megsértették.

Bán Tamás